

Wprowadzenie

*Pycha skłaniająca nas do tworzenia raj na ziemi powoduje,
że zmieniamy naszą poczciwą ziemię w piekło*

Karl Popper

Pojawiające się nowe wyzwania wynikające z globalnych trendów wpływają także na odpowiedź miast i podejmowane przez nie działania praktyczne. Miasta ewoluują pod wpływem procesów cywilizacyjnych, w tym zmian technologicznych. Same przyczyniają się do tych zmian. Ostatnie pięćdziesięciolecie to czas wyjątkowo dynamicznych procesów urbanizacyjnych kształtujących nowe uwarunkowania społeczne, ekonomiczne i środowiskowe. Od początkowych silnych akcentów środowiskowych w latach 70. XX w., wywołanych kryzysem ekologicznym, poprzez skłanianie się w kierunku humanizacji rozwoju lokalnego lat 90. XX w., aktualnie na czele ważnych spraw znalazł się kryzys klimatyczny.

Myśl K. Poppera zawarta powyżej ukazuje przyczyny wyzwania, z jakim zmagają się obecnie Ziemia. Przeciwdziałanie temu procesowi w opozycji do pojęcia pychy wymaga pokory. Jednocześnie dość powszechne jest zjawisko denializmu klimatycznego. Zgodzimy się co do faktu, że klimat nie jest stały i zmieniał się nawet przez miliony lat bez udziału człowieka. Jednak nie zgadzamy się z zaprzeczaniem faktom dotyczącym tych zmian (ich tempa oraz wpływu na nie działalności człowieka).

Antropopresja jest terminem, który wpisany jest w aktualny kryzys klimatyczny. Laureat nagrody Nobla P. Crutzen zauważył, że Ziemia nie jest już systemem naturalnym, a ludzkość stała się geologiczną siłą sprawczą. Obecną epokę nazwał antropoceniem. Badania wielu organizacji międzynarodowych potwierdzają, że zmiany obserwowane w ostatnich dziesięcioleciach nie mają precedensu w dziejach naszej planety. Wkład człowieka (ludzi) w wyniszczające procesy jest znaczący i bezpośredni. Mamy nadzieję, że człowiek może też te procesy spowolnić, a może i zatrzymać. Co w związku z tym robimy?

Kryzys klimatyczny wymaga przełamania obowiązującego standardu rozwoju opartego na antropocentrycznej wizji rozwoju wspieranej technokratyzmem i bezmyślną wizją wolnego rynku. Wypaczony kapitalizm przez lata prowadził miasta do niekontrolowanego wzrostu kosztem ładu przestrzennego, nie licząc się ze społecznymi i środowiskowymi konsekwencjami.

Zarówno badania naukowe, jak i praktyka zarządzania wskazują, że w polityce rozwoju miast nie można stosować bezwzględnych praktyk biznesowych. Miasto nie

jest bowiem spółką z celami prowadzenia działalności gospodarczej. Zauważyć należy, że zrównoważony rozwój nie wyklucza racjonalności ekonomicznej, wręcz przeciwnie jest ona ważnym argumentem podejmowanych decyzji. Musi ona jednak iść w parze z celami społecznymi i ochroną środowiska naturalnego. Uwzględnianie systemowego i zintegrowanego podejścia przyczynia się do poprawy jakości życia.

Wskazać należy, że choć postulat ratowania przyrody jest sam w sobie słuszny, to jednak wynika z perspektywy antropocentryzmu. To człowiek jest ostatecznym kryterium, ze względu na które ratuje się przyrodę. Odrzucając perspektywę aksjologiczną antropocentryzmu, prowadzącą do instrumentalnego traktowania przyrody, można za Z. Piątek powiedzieć, że biocentryzm tworzy fundamenty, na których człowiek buduje nową etykę jego stosunków ze środowiskiem naturalnym [Piątek 2008; Skolimowski 1993].

W mieście ścierają się różne interesy – społeczne i ekonomiczne, a może przede wszystkim ekonomiczne. Przyroda, choć powinna być „stroną” uwzględnianą w katalogu podmiotów mających udział i znaczenie dla rozwoju lokalnego, prawa głosu zazwyczaj nie ma. Właściwie to ma, tylko antropocentryczne założenia rozwoju powodują, że ten głos jest marginalizowany. Przyroda jest cicha, jednak z czasem ścigamy jej gniew, co przejawia się aktualnym kryzysem klimatycznym.

To człowiek tworzy miasto i świat, w którym żyje, a poprzez miasto przekształca samego siebie. Jednocześnie życie *homo urbanus* odciągnięte zostało od przyrodniczych determinacji. W rezultacie człowiek niszczy swój habitat. Ludzkość przyjmuje wobec przyrody, zwłaszcza przyrody w miastach, postawę z gruntu schizofreniczną. Z jednej strony uznaje jej zwierzchność i szczególną wartość dla jakości życia, z drugiej natomiast strony, eksploatuje ją ponad miarę. Dochodzi do zachwiania kluczowych parametrów ekosystemowych w rozumieniu potencjału środowiska i pojemności środowiska.

Bezpośrednim efektem są zmiany klimatu, czy może właściwsze dla wielu miast jest stwierdzenie katastrofy klimatycznej. Antropopresja i jej efekty nigdy nie były tak silne, jak w ostatnim dziesięcioleciu. Jednocześnie projekcje klimatyczne wskazują, że bez podjęcia radykalnych kroków w kierunku transformacji systemów społeczno-gospodarczych, w tym zwłaszcza ograniczania emisji gazów cieplarnianych skumulowany efekt zmian klimatu stanowi istotne zagrożenie dla naszej planety, jeszcze przed końcem bieżącego stulecia.

W miastach, koncentracja negatywnych efektów zmian klimatu, w tym wzrost intensyfikacji ekstremów pogodowych jest wyjątkowo alarmująca. To w miastach mieszka już ponad połowa ludności świata. Obszary zurbanizowane, ich systemy gospodarcze, energetyczne, transportowe są wyjątkowo wrażliwe, a niekorzystne zjawiska pogodowe wywoływać mogą efekt domina zagrażający ich funkcjonowaniu.

Głównym celem monografii jest nakreślenie szerokiego tła kryzysu klimatycznego i jego determinant oraz określenie roli użytkowników miasta w procesach adaptacji do zmian klimatu. Dla realizacji zakładanego celu badania literaturowe oraz studia przypadków prowadzone były z perspektywy podmiotowej. Innowacyjne podejście umożliwia rozpoznanie rzeczywistej aktywności różnorodnych podmiotów funkcjonujących w mieście, na rzecz ochrony klimatu i włączenia ich w działania mitygacyjne i adaptacyjne.

Płaszczyzną podejmowanych rozważań jest teza, że współpraca i współdziałanie wielu interesariuszy i użytkowników miasta jest warunkiem koniecznym procesów adaptacji do zmian klimatu.

Wychodząc z tych przesłanek staraliśmy się w prezentowanej publikacji odpowiedzieć na następujące pytania badawcze:

- czym są i w jaki sposób objawiają się zmiany klimatu w miastach?
- jakie są skutki zmian klimatu i jak można je łagodzić dzięki przyrodzie?
- jak kształtowały się i kształtują cele polityki środowiskowej, szczególnie w obszarze tematycznym „klimat” i jakie przynoszą efekty?
- w jaki sposób przebiegają współczesne procesy rozwojowe miast i jaka jest w nich rola użytkowników i interesariuszy?
- jakie są dostępne i stosowane narzędzia współpracy interesariuszy miast?
- jaką rolę w procesie adaptacji do zmian klimatu odgrywają poszczególne grupy użytkowników i interesariuszy miasta?
- jakie można wskazać wyzwania i bariery w adaptacji miast do zmian klimatu?

Tak sformułowane pytania badawcze zdeterminowały zakres tematyczny publikacji i zastosowane narzędzia i metody badawcze.

Część pierwsza monografii, obejmująca rozdziały pierwszy i drugi, dotyczy teoretycznego spojrzenia na procesy związane ze zmianami klimatu i adaptacją do nich. Podjęto w niej także problematykę związaną z rozwojem miast w kontekście wyzwań środowiskowych (w tym klimatycznych) oraz partycypacyjnych (koncepcja miasta obywatelskiego, zarządzanego przez interesariuszy). Ta część publikacji powstała na podstawie krytycznej analizy literatury przedmiotu.

Część druga (obejmująca rozdział trzeci i czwarty) dotyczy praktycznych aspektów działań związanych z adaptacją do zmian klimatu. Powstała ona na podstawie analizy literatury przedmiotu ze szczególnym zwróceniem uwagi na dobre praktyki. Ważnym aspektem publikacji jest zaprezentowanie działań podejmowanych przez poszczególne grupy użytkowników miast. Dlatego uzupełnieniem publikacji są rozmowy (podcasty) przeprowadzone z przedstawicielami: samorządów lokalnych, NGOs, instytucji naukowych (edukacyjnych) i badawczych, organizacji zrzeszającej przedstawicieli biznesu, projektantami i urbanistami.

Jako badaczom, ale też mieszkańcom miast i praktykom projektowania rozwoju miast zależy nam, żeby upowszechnić wiedzę z zakresu zrównoważonego rozwoju miast i taki też cel przyświecał przygotowaniu publikacji. Mamy nadzieję, że dzięki niej wielu użytkowników, interesariuszy miast, wzbogaci swoją wiedzę w zakresie potrzeby pilnego współdziałania w obliczu katastrofy klimatycznej. Bowiem dialog i budowanie mostów współpracy leży w interesie nas wszystkich.

Zapraszamy do lektury

Autorzy